

Skal bibliotekerne være de undertryktes vagthund?

Temadag om forskningsevaluering torsdag den 29. oktober 2009, Danmarks Biblioteksskole

Birger Hjørland

Introduktion

Enhver måde at forskningsevaluere på har konsekvenser på den måde at noget vælges til, andet vælges fra: Det er hele ideen! (Hvis det ikke har den konsekvens er foretagendet vel meningsløst?).

Vi er gennemsyret af synspunktet om at noget er godt, og andet er mindre godt. At vi fx kan bedømme studerende entydigt på en karakterskala.

Kan forskning tilsvarende bedømmes objektivt og endimensionalt på en skala?

Introduktion

- Den aktuelle danske model for forskningsevaluering (baseret på "den norske model") vil fx stimulere til forskning i førende internationale tidsskrifter.
- Det betyder naturligvis en relativ svækkelse af forskning i danske tidsskrifter og i de tidsskrifter, der ikke kommer med i puljen over "de førende".
- Kan det fastsættes objektivt hvilke tidsskrifter, der er de "førende"?

3

Introduktion

- Jeg skal vende tilbage til problematikken om nationale forskningstraditioner og nationale tidsskrifter. Her ønsker jeg i første omgang at diskutere problemet på det mere almene niveau: Er kvalitet endimensional?
- Jeg beskæftiger mig med problemet på et generelt niveau, dvs. uafhængigt af om man bruger den ene eller anden form for evaluering fx baseret på "publikationsanalyse" eller "citationsanalyse".
- En anden måde at udtrykke problemstillingen på er: Er en tilpasning til forskningens main-stream altid ønskelig?

4

Rangordning

- En måde at rangordne tidsskrifter på er *Journal Impact Factor* (JIF), der publiceres i *Journal Citation Reports* (JCR) af Thomson Reuters (tidligere ISI).
- JIF er baseret på hvor ofte tidsskrifter er citeret i andre tidsskrifter (baseret på JCR's pulje af tidsskrifter).
- Hvad ville de teoretiske implikationer være hvis denne rangordning dannede udgangspunkt for forskningsevalueringen?

5

Rangordning

Efter min opfattelse ville benyttelse af JIF som indikator i forskningsevaluering fx betyde:

- En nedprioritering af fx særlige danske og europæiske forskningstraditioner
- En nedprioritering af formidling på alle andre sprog end engelsk
- En nedprioritering af små specialer
- En nedprioritering af alternativer til main-stream
- En nedprioritering af nye teorier og tilgange

Lad os først se på en konkret case:

6

En case

Mammen (2009) tegner et billede af det han ser som en særlig dansk tradition i psykologien og skriver bl.a.

” Når jeg har valgt at lade titlen på min [afskeds]forelæsning i dag være et spørgsmål, nemlig ”**Findes der en særlig dansk psykologi?**”, så er en af grundene, at jeg tit er blevet stillet over for spørgsmålet af kolleger og især studerende og ikke har været helt tilfreds med mine svar. En anden grund er, at der på det seneste er dukket en **bekymring** op blandt en del kolleger, fordi de føler, at nogle af de krav, der stilles til os af vores arbejdsgivere og diverse bevillingsgivere, fonde osv., presser os væk fra en **særlig dansk tradition** og i retning af, hvad man – nok med en vis negativ ladning – kalder **mainstream psychology**, ikke uden grund sagt på engelsk. . . .

7

Case (fortsat)

I det seneste nummer af tidsskriftet ***Psyke & Logos***, der nok mere end noget andet står for en særlig dansk tilgang til psykologien, udtrykker redaktørerne Benny Karpatschof og Bo Møhl således i deres indledning til temanummeret om psykologiens videnskabelighed en stærk bekymring for, at de nye bevillingskriterier for forskningen vil presse **dansk** psykologi væk fra den særlige **almenpsykologiske** og såkaldt **subjektorienterede** tilgang, som er karakteristisk for den.

. . .

8

Case (fortsat)

Den ene redaktør, **Benny Karpatschof**, fortalte mig for en uge siden til **sin** afskedsforelæsning i København, at han ligefrem er bange for, at tidsskriftet, der ellers er udkommet med to tykke bind om året siden 1980, kan blive nødt til at lukke, fordi det ikke mere er meriterende at skrive i det i forhold til karriere og bevillinger. Meget betegnende kaldte redaktørerne deres indledning om den særlige danske psykologis situation: "Vejet og fundet for let?"

9

Case (fortsat)

Det kunne naturligvis tænkes at være en sund udvikling. Også inden for videnskaberne gælder der en vis **darwinisme**, hvor de mindre egnede bukkes under for omgivelsernes pres. Og da jeg kan røbe, at jeg selv identificerer mig ret meget med den danske psykologiske tradition, i hvert fald dele af den, kan Bennys og min næsten samtidige exit fra vores arbejdspladser måske ses som, at et par rotter forlader den synkende skude under påskud af alder og lyst til at få tid til deres forskning. Men sådan er det nu heldigvis ikke fat" (Mammen, 2009).

10

Case (fortsat)

Artiklen slutter: ”

Hvis der endeligt spørges, om det så er **godt**, at der findes en særlig dansk psykologi, må svaret blive dobbelt. **Aktuelt** er det godt, fordi vi selv tror på, at vi er på rette vej hen imod at finde et alment grundlag for psykologien, **og nogen skal jo gøre det!**

På langt sigt er det skidt. For det betyder, at det ikke er lykkedes os at gøre det særlige til det almindelige, og det er trods alt målet for psykologien som for andre videnskaber.

Indtil videre er vores skude ikke sunket, men holder sig fint flydende. Vi kan kun håbe på gunstig vind. Vi kan nok ikke undgå at skulle til årene. Og jeg vil gerne ro med!” (Mammen 2009)

11

Case (fortsat)

Det står vel nu helt klart hvad jeg mener med titlen på denne præsentation:

Psyke & Logos er ikke med i JCR og figurerer i alle tilfælde lavt i internationale rangordninger.

Men danske forskningsbiblioteker har naturligvis understøttet den danske psykologiske forskning, herunder de publikationer danske psykologer publicerer i (og citeres af). Psyke & Logos findes naturligvis (og bør kunne findes) på danske folke- og forskningsbiblioteker.

12

Rangordning

Såfremt Mammen har ret betyder det at en mekanisk udvælgelse baseret på fx JCR/JIF i al fald ikke kan stå alene: At kvaliteten ikke er monodimensional (jeg vil bringe yderligere dokumentation nedenfor).

Forskningsbibliotekerne har – hvis de har gjort deres arbejde ordentligt – understøttet danske forskere.

Hvis danske forskeres tidsskrifter og publikationer repræsenterer minoritetsopfattelser (svage stemmer) så er det vel forskningsbibliotekernes rolle at hjælpe med at styrke disse svage stemmer? Være de undertrykte vagthund!

13

Rangordning

Der er et dybt problem her. Hvordan afgør vi om den danske tradition vil vise sig frugtbar på længere sigt?

Det er i videnskabsteorien formuleret således: **Hvordan afgør man hvilket af fx to konkurrerende forskningsprogrammer, der er det mest frugtbare?** (se fx Chalmers, 1999, kap. 9, især side 136ff).

For forskningsbibliotekerne skal naturligvis ikke understøtte potentielt mindre vigtige traditioner på andres bekostning.

14

Rangordning

Det har været foreslået at man måler hvor mange problemer, de hver for sig løser i en given periode. Det forskningsprogram, der løser flest problemer er det mest frugtbare. Der er to problemer ved dette forslag:

- 1) det kan ikke bestemmes objektivt hvad der er et løst problem (eller hvad der udgør et problem)
- 2) Videnskabshistorien viser at tidshorizonten før nye paradigmer slår igennem ofte er meget lang (fx 70 år).

15

Rangordning

- De fleste modeller vil fx nedprioritere danske tidsskrifter og dermed måske også danske forskningstraditioner – *selvom disse naturligvis principielt også kan formidles i "internationale" tidsskrifter.*
- I andre forbindelser (Huymans & Hillebrink, 2008) har man foreslået at én af bibliotekernes funktioner i fremtidens digitale samfund kan være et korrektiv til markeds kræfter og dominerende ideologier.
- Skal bibliotekerne være beskytter af nationale forsknings-traditioner og mindre dominerende specialer? Eller er "mainstreaming" af forskningen principielt en god ting?

16

Rangordning

- Det skal siges at jeg selv skriver meget på engelsk og selv er præget af bl.a. Jens Mammen og "den danske tradition". Det har ofte irriteret mig voldsomt at der ikke har været engelsksprogede publikationer i nævneværdigt omfang at henvise til, når jeg skal klargøre mit teoretiske grundlag.
- Hvis dansk psykologisk forskning mener de har noget værdifuldt at byde på, hvorfor så beholde det som en hemmelighed? Hvorfor ikke skrive om det i førende internationale tidsskrifter?
- Denne kritik bliver endnu hårdere hvis man som jeg mener at teoriudvikling kræver en dialog med andre retninger og med et internationalt forum.

17

Danske samfundsforskere

Sociolog **Heine Andersen** publicerede i 1998 & 2000 en undersøgelse af danske samfundsforskeres præferencer for forskningstidsskrifter.

Andersen undersøger hvorvidt tidsskrifter kan siges at udgøre et "monolitisk" hierarki, eller om der er tale om et "pluralistisk" system, dvs. at der er forskellige opfattelser af, hvilke tidsskrifter, der er de vigtigste.

Baseret på en analyse af 788 danske samfundsforskere, på en sammenligning med citationsdata og referering til andre undersøgelser indikerer et pluralistisk billede og kun en moderat konsensus blandt forskere om hvilke tidsskrifter, der er de vigtigste.

18

Danske samfundsforskere

- Heine Andersens undersøgelse styrker og generaliserer således Mammen's vurdering.
- Undersøgelsen underbygger også dette foredrags tese: At hvad der anses for "førende tidsskrifter" er en subjektiv vurdering, der hænger sammen med teoretiske og metodologiske holdninger og "paradigmer", dvs.:
- En bestemt prioriteret liste over tidsskrifter implicerer nogle fravalg af fx forskningstraditioner, små specialer og nye teorier og tilgange. (Uddybes senere).

19

ERIH

- **European Science Foundation** (ESF) arbejder også på at anvende bibliometriske indikatorer i forskningstildelingene. De har fundet at *Science Citation Index* er ok, men at *Arts & Humanities Citation Index* er for dårlig, hvorfor de vil konstruere et europæisk alternativ: *European Reference Index for the Humanities* (ERIH).
- Der foreligger forslag til tidsskriftslistor (og en vis kritik af de offentliggjorte lister).
- Et underliggende problem har været at ESFs prioritering måske ikke tilgodeser europæiske forskere, men i realiteten amerikanske forskere.

20

ERIH

Også i ESF's model synes indikatorerne baseret på tanken om et monodimensionelt hierarki.

Dette forekommer paradoksalt fordi europæiske tidsskrifter og europæiske forskningsområder herved i europæiske forskningsbevillinger vurderes på kriterier, der i højere grad tilgodeser amerikanske traditioner og interesser.

Det er bemærkelsesværdigt at forskernes og eksperternes argumenter ikke tages ad notam fordi administratorerne på den ene side ønsker et evalueringssystem og på den anden side ikke vil (eller kan) bevillige penge til at udrede disse problemer.

21

Rangordning

- Hvad der er fraværende er bl.a. undersøgelser af tidsskrifternes kvalitative profiler.
- På én måde er det rigtigt at der er et hierarki af faglige tidsskrifter. Jeg har fx selv ofte vurderet artikler til JASIST som blev forkastet og senere er dukket op i andre tidsskrifter (lavere i hierarkiet).
- På den anden side forekommer det mig klart, at fx Library Quarterly (der står lavere på JIF end fx JASIST og) har en mere biblioteksorienteret tilgang end de mere "informationsvidenskabelige" tidsskrifter, faktisk har en højere kvalitet i sin redaktionelle proces end nogle af de tidsskrifter, der har en større JIF.

22

JIF 2008 Nogle udvalgte eksempler fra BDI-området

• ARIST	2.500
• Scientometrics	2.328
• JASIST	1.954
• Inform Processing & Manag	1.852
• J. Documentation	1.712
• J. Scholarly Publishing	0.455
• Knowledge Organization	0.429
• Library Quarterly	0.364
• Restaurator	0.172

Eet hierarki? Eller forskellige emner?

23

Rangordning

Det forekommer ret indlysende, at de, der fx arbejder med restaurering arbejder i et teknisk speciale, hvis tidsskrift ikke ligger i det samme konkurrence-hierarki som de øvrige tidsskrifter.

En indordning under ét hierarki (fx JIF – eller et hvilket som helst andet éndimensionalt hierarki) vil betyde at små specialer som biblioteksforskning og restaurering relativt vil blive frataget midler, der stilles til rådighed for de store specialer, der er mere domineret af eksterne områder som management, kognitiv videnskab, datalogi etc. (hermed nedtones den specifikt faglige profil!)

24

Rangordning

Men er "store" forskningsområder vigtigere eller bedre end små områder?

En problematisk tanke af flere grunde, bl.a. der forhold at fagenes størrelse ofte er betinget af hvor mange studerende, der uddannes (dvs. populariteten af fag hos novicer).

Ligesom man taler om "biodiversitet" i økologien, er det vigtigt med diversitet i forskningen.

Forskningsbibliotekerne bør være blandt de aktører, der arbejder for en sådan diversitet, hvor små, men vigtige specialer kan overleve. (Være de små fags vagthund).

25

Forskernes relation til det bredere samfund

Christiansen & Foss Hansen (1993, p. 177) konkluderer deres evaluering af Økonomisk Instituti i Århus således:

"En væsentlig udfordring for Økonomisk Institut fremover bliver en afklaring af relationen til det omgivende samfund og en afklaring af stedets formidling af forskning til dette samfund. Men også diskussionen om forskningsmetoder og forskningsstrategier sikrer stof til mange fremtidige debatter. Hypotesen om det fornuftige i en høj grad af arbejdsdeling kan herunder måske komme til at virke mere blokerende end udviklende for nye forskningsområder og metoder. Spørgsmålet er også, om den traditionelle positivistiske opfattelse af "den rigtige" forskningsstrategi nødvendigvis skal dominere som idealmodel.

26

Forskernes relation til det bredere samfund

Idealmodellen spiller tilsyneladende primært en rolle som billede på den ideelle- men uopnåelige strategi. Den internationale orientering har således frembragt en effektiv produktionsmaskine, men også styret store dele af forskningen ind på en retning, der primært tilgodeser "internationale" (læs: nordamerikanske) opfattelser af kvalitet i forskningen. Internationaliseringen er således lykkedes - men om det er en ubetinget success afhænger helt af, hvilke kriterier der anlægges for vurderingen".

27

Forskernes relation til det bredere samfund

At disse kriterier ikke er uproblematisk fremgår af citater, f.eks. ssts side 145:

"Jeg kan også sige, hvad der er dårligt ved forskning. Det synes jeg egentlig er mest bekymrende. [Det er] den rent rituelle, karrieremæssigt betingede forskning. Pseudoforskning. For at manifestere sig, for at skrive papir. Papir skrives for at skrive. Har ikke noget sigte. Det mener jeg er langt den største del af, hvad der foregår. Det er ren retorik. Som skolingsproces har det ikke noget sigte".

28

Forskernes relation til det bredere samfund

Et potentielt problem ved moderne forskningsorganisation kan således være tendensen til dannelse af snævre internationale grupper af forskere, der deler opfattelse og støtter forskere med samme opfattelse, samtidig med at

Relationerne til det samfund, der ernærer dem svækkes.

Dette er et forhold som forskellige evalueringsmodeller mere eller mindre kan tage højde for, men det forudsætter en problematisering af tendensen til indordning under mainstream.

Det forudsætter større vægt på kvalitative analyser af tidsskrifter m.v.

29

Konklusion

Forskningsevaluering er et felt, der har behov for tværfaglig belysning af metavidenskabelig karakter.

Jeg opfatter biblioteks- og informationsvidenskab med bibliometri osv. for en del af de relevante fagområder.

Forskningsbibliotekerne har traditioner for at beskæftige sig med udvælgelse af materialer, vejledning af forskere, overblik over den videnskabelige kommunikation.

30

Konklusion

Forskningsbibliotekerne, biblioteks- og informationsvidenskab og andre videnskabsstudier er potentielt vigtige parter i forskningsevaluering.

Det skal dog siges at den ofte "tavse viden" må suppleres med en meget mere eksplicit viden, der som nævnt bl.a. må forholde sig til de enkelte tidsskrifters og dokumenters kvalitative særpræg.

31

Konklusion

Denne præsentation har været båret af ønsket om at forbedre forskningsevaluering ved anvendelse af videnskabsforskning.

Tesen har været at eksisterende modeller har indbyggede problemer og at der er behov for en ny form for kvalitativ vurdering, der ligger – eller burde ligge – i forlængelse af forskningsbibliotekernes ekspertise.

Til slut blot dette spørgsmål til eftertanke: Hvis forskningsverdenen er *for* kritisk over for tanken om evalueringsmodeller, risikerer den da ikke at havne i den situation at forskersamfundets egne kriterier glider i baggrunden (fx til fordel for kommercielle kriterier)?

32

Referencer:

- Andersen, H. (1998). *Prestige og indflydelse i samfundsvidenskaberne – Vurderinger hos danske forskere*. Københavns Universitet, Sociologisk Institut. (Findes også i en (forbedret) engelsk udgave, Andersen, 2000):
- Andersen, H. (2000). Influence and reputation in the social sciences – How much do researchers agree? *Journal of Documentation*, 56(6), 674-692.

33

Referencer:

- Chalmers, A. F. (1999). *What is this thing called science? 3. edition*. University of Queensland Press, Open University press.
- Christiansen, John K. & Foss Hansen, Hanne (1993). *Forskningsevaluering i teori og praksis*. København: Samfundslitteratur.
- Hjørland, B. (1996). Forskningsevaluering i videnskabsteoretisk belysning. *Biblioteksarbejde*, 17, 48, 35-57.
<http://www.db.dk/bh/Core%20Concepts%20in%20LIS/articles%20a-z/Forskningsevaluering%5FBiblioteksarbejde.pdf>

34

Referencer:

- Huymans, Frank & Hillebrink, Carlien (2008). *The future of the Dutch public library: ten years on*. The Hague: Netherlands Institute for Social Research. (Engelsk oversættelse af: De openbare bibliotheek tien jaar van nu). ISBN: 9789037703801. Kan bestilles som bog eller frit downloades fra:
<http://www.scp.nl/english/publications/books/9789037703801.shtml>

35

Referencer:

- Larivière, Vincent & Gingras, Yves (2009). The impact factor's Matthew Effect: A natural experiment in bibliometrics. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, published online Oct 8 2009 3:49PM. DOI: 10.1002/asi.21232
- Mammen, J. (2009). Findes der en særlig dansk psykologi? *Psyke & Logos*, 30, 355-379.

36

- Rodriguez-Navarro, A. (2009). Sound Research, Unimportant Discoveries: Research, Universities, and Formal Evaluation of Research in Spain. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 60(9), 1845-1858.